

Н.С. Жубаназарова¹, А.М. Шынасыл¹, Э.Т. Адилова¹, Г.Ш. Жұмағұлова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

²Орталық Азия инновациялық университеті, Шымкент қ., Қазақстан

ЖОО-НЫҢ ТҮРЛІ МАМАНДЫҚТАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТЕМПЕРАМЕНТ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Мақалада әртүрлі ғалымдардың ұстанымдары бойынша темпераментті зерттеудің теориялық аспектісі қарастырылды, темпераментке анықтама беріліп, темперамент ерекшеліктері ұсынылды. Темперамент түрлері анықталып, оларға сипаттамалар берілді, қосымша олардың ерекшеліктері көрсетілген. Әр түрлі мамандықтағы студенттерде темперамент түрлерін анықтау бойынша жүргізілген зерттеу нәтижелері ұсынылған. Алынған нәтижелердің ықтимал себептері көрсетілді.

Түйін сөздер: темперамент, холерик, сангвиник, флегматик, меланхолик, мамандықтар, тұлғалық ерекшелік.

Жубаназарова Н.С.¹, Шынасыл А.М.¹ Адилова Э.Т.¹ Жұмағұлова Г.Ш.²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

²Центрально-Азиатский инновационный университет, г. Чимкент, Казахстан

ИЗУЧЕНИЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕМПЕРАМЕНТА У СТУДЕНТОВ РАЗНЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ВУЗА

Аннотация

В статье рассматривается теоретический аспект изучения темперамента с позиции различных ученых, дано определение темперамента, представлены особенности темперамента. Выделены типы темперамента, описаны характеристики, указаны их особенности. Представлены результаты проведенного исследования по выявлению типов темперамента на студентах разных специальностей. Обозначены возможные причины полученных результатов.

Ключевые слова: темперамент, холерик, сангвиник, флегматик, меланхолик, специальности, личностные особенности.

Zhubanazarova N.S.¹, Shynassyl A.M.¹, Adilova E.T.¹, Jumagulova G.Sh.²

¹al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

²Central-Asian innovation university, Chimkent, Kazakhstan

STUDY OF TEMPERATURE CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN DIFFERENT SPECIALTIES OF THE UNIVERSITY

Abstract

The article considers the theoretical aspects of the study of temperament on the principles of various scientists, gives a definition of temperament and suggests the features of temperament. Types of temperament are defined, they are given descriptions, in addition their features are specified. The results of a study conducted to determine the types of temperament in students of different specialties are presented. Possible reasons for the results are given.

Key words: temperament, choleric, sanguine, phlegmatic, melancholic, professions, personality traits.

Кіріспе. Темперамент мәселесін ежелгі дәуірден бастап философтар қарастырған және қазіргі уақытта әртүрлі бағыттағы мектептердің психологтары жалғастыруда. Зерттелетін мәселеге әртүрлі көзқарастарға қарамастан, барлық зерттеушілердің пікірінше, темперамент табиғи анықталған сипаттамалар санатына жатады және бала туылған кезде қалыптасады. В.Д.

Небылицынның көзқарасы бойынша [3, 352-359], көбінесе темперамент жүйке жүйесінің қасиеттерімен анықталады және үш өрнекте көрінеді: психикалық белсенділікте, моторикада және сөйлеу саласында, эмоционалдылықта. Психикалық белсенділік адамның өнімділігі мен психикалық қызметінің, яғни оның ой, сезімдері, эмоциялар, сезіну, ерік актілері кезінде байқалады [6, 34]. Қозғалыс және сөйлеу салалары жылдамдықтың, күштің, айқындықтың, ырғақтың әр түрлі деңгейінде көрінеді. Эмоционалдылық сезімнің, әсердің, көңіл-күйдің және олардың көріністерінің динамикасын көрсетеді. Осылайша, темперамент адамның психикалық белсенділігінің динамикалық жағын анықтайды деп болжауға болады. В.Д. Небылицынның пікірі бойынша, жүйке жүйесінің динамикалық ерекше-ліктерін анықтайтын жүйке жүйесінің негізгі қасиеттерін зерттей отырып, оның құрылымын бақылау арқылы темперамент түрлерінің әртүрлі вариацияларын анықтауға болады. Жүйке жүйесінің ұқсас динамикалық қасиеттері генетикалық түрде қалыптасады және дененің қоршаған ортаға реакция-ларында көрінеді. 1973 жылы жарық көрген темперамент туралы кітабында жазылғандай: "Темперамент қасиеттері – бұл бір адамның басқалардан және белгілі бір адамдар тобы басқа топтардан ерекшеленетін психикалық қасиеттерінің бірі. Бұл жеке және типтік қасиеттер" [5, 5].

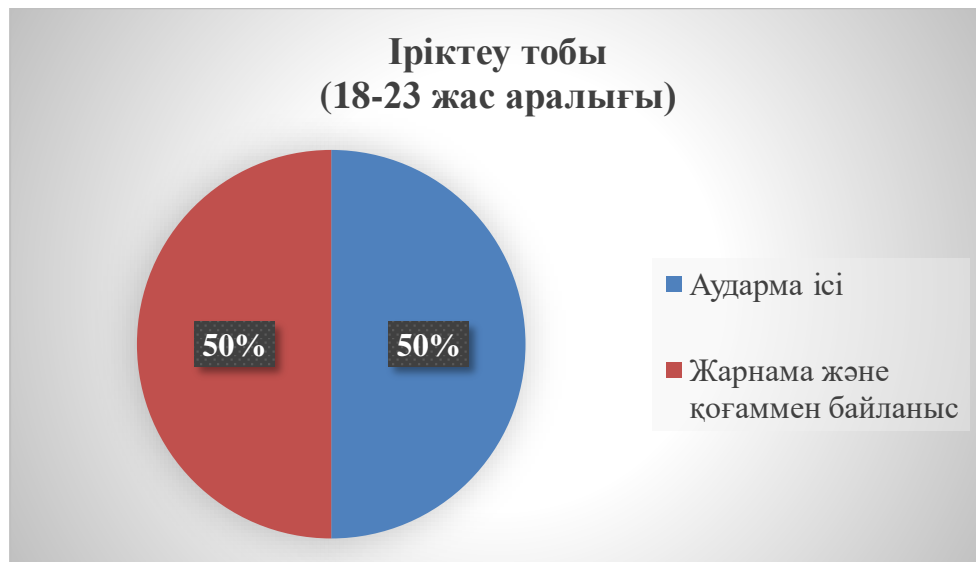
Басқаша айтқанда, адамның сыртқы көрінісі бойынша оның темперамент түрін бағалауға болады, ол классикалық түрде төрт айқын түрге бөлінеді: сангвиник, холерик, меланхолик, флегма-тик. Осы түрлердің әрқайсысының әртүрлі ғалымдар ұсынған өзіндік психологиялық сипаттамалары бар, бірақ олар қандай да бір жолмен өрескел қарау кезінде сәйкес келеді. Егер де сангвиниктерді қарастыратын болсақ, онда олар жоғары көңіл-күймен сипатталады, олар көптеген адамдармен еш қиындықсыз қарым-қатынас жасайды, бірақ олар көбінесе үстірт сипатқа ие, олар тез шешім қабылдай алады, іскерлік мағынада өте белсенді, көңілді, мейірімді [1, 29]. Сангвиник типтегі адам-дар психикалық процестердің жоғары ағымымен, жаңа өмір жағдайларына жақсы бейімделуімен сипатталады. Сангвиниктердің күрделілігі – олар қызықсыз іс-әрекеттермен, сондай-ақ монотонды жұмыспен айналыса алмайды. Холериктер өздерінің іс-әрекеттері мен ойларында қозғыш, белсенді, жігерлі ретінде анықталады. Олар өте принципті, агрессивті, шыншыл, белсенді, шешуші, дауласуды ұнатып тұрады, көбіне өз көзқарастарын қорғайды. Алайда, олардың көңіл - күйі жиі керісінше ауысады. Холериктердің психикалық процестері жүйкелі, қозғыш, теңгерімсіз жүреді. Холерик-тердің қиындықтары олардың әңгімелесушілердің сөзін бөлуінен, қарым-қатынаста қатал, мінез-құлқы тұрақсыз, тез ашулануынан көрінеді. Меланхоликтер өз әрекеттерінде және ойларында өте пассивті, эмоционалды сезімтал, монотонды жұмысқа бейім. Олардың көңіл-күйі жиі түсініксіз немесе мұңды болады. Олар алаңдаушылықпен сипатталады, бірақ әрқашан сыртқы көріністерде көрсетілмейді, көбінесе ішкі сипатқа ие. Меланхоликтердің қиындықтары олардың оқшаулануында, басқа адамдармен баяу жақындасуда, қарым-қатынаста алшақтау болуынан көрінеді. Флегматик типтегі адамдар басқа адамдармен қарым-қатынас жасау көп жағдайды өз қолына алғанды ұнататындығымен ерекшеленеді, олар монотонды жұмысқа сабырлы, олардың шағын әлеуметтік ортасы бар, олар «шынайы» достасуды біледі. Олардың психикалық процестері инертті түрде жүреді, бұл оларға сабырлы, өлшенген, табанды, қыңыр, еңбекқор болуға мүмкіндік береді. Флегма-тиктердің күрделілігі оның әрекетсіздігінен, шешім қабылдаудағы қиындықтардан, шоғырлану ұзақтығынан көрінеді [4, 25].

Айтып өтетін жайт, соңғы онжылдықтардың нәтижелері жоғарыда көрсетілген типтердің жоқтығын көрсетеді, бірақ олардың орнына аралас түрлері бар, және оның бір түрі екіншісіне қарағанда басым болады.

Ресейлік психологияда темперамент туралы Б.М. Теплов, В.Д. Небылицын, В.М. Русалов, А.И. Крупнов кеңінен зерттеп, өздерінің еңбектерін қалдырған.

Бүгінгі күні темперамент түрін анықтаудың бірнеше әдістері бар. Ең көп тарағандары – Г.Ю. Айзенктің, А. Беловтың, В.М. Русаловтың әдістемелері.

Әдістеме. Жоғары оқу орындарының бірінде «Жарнама және қоғаммен байланыс» және «Аударма ісі» мамандықтарының студенттеріне зерттеу жүргізілді. Іріктеме 18-23 жас аралығындағы әртүрлі жыныстағы екі топтан теңдей дәрежеде бөлініп, 200 адамнан тұрды.

1-сурет. Іріктеу тобы туралы мәлімет

Зерттелінушілерге темперамент түрін анықтау үшін А.Беловтың [2,466-469] әдістемесі берілді. Онда психологиялық төлқұжаттың төрт түрінен жеке ерекшеліктеріне сәйкес ең қолайлы мәлім-демені тағайындау арқылы өздеріне қажетті жауап нұсқасын таңдап, плюс таңбасымен белгілейді. Төрт төлқұжаттың әрқайсысы үшін темперамент түрлеріне тән жиырма сипаттама берілгенін және төлқұжаттағы мәлімдемелердің ең көп санын қою кезінде зерттелінушіге тән темперамент түрі анықталатынын атап өту маңызды.

2-сурет. Түрлі мамандықтағы студенттердің темперамент типтері туралы мәліметтер

Нәтиже және талқылау. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, көбінесе жарнама және қоғаммен байланыс саласындағы мамандарда темпераменттің сангвиник типі (74%), сонымен қатар тіл маман-дары (51%) болса да, соңғылары біріншіден айтарлықтай төмен болғаны анықталды. Сонымен қатар, темпераменттің холериктік түрі «Аударма ісіне» қарағанда 15% «Жарнамашыларға» көбірек тән – 2% айырмашылықта. Ұсынылған диаграммадан «Жарнама» 3% және «Аударма ісі» 31% флегматик екенін көруге болады. Меланхолик темпераментіне келетін болсақ, ол «Аударма ісі» арасында басым – 16% көрсетсе, ал «Жарнамашылар» – 8% төменгі көрсеткішті көрсетті. Мұндай мәліметтерді жарнама және қоғаммен байланыс саласындағы мамандардың мінездеме түрлеріне сәйкес сангвиник және холерик болуы қажет екендігімен түсіндіруге болады. Тіл мамандары темпераменттің үш түріне бөлінеді, оның үшеуі - сангвиник, флегматик және меланхолик. Темперамент типтерінің бөлшектенуінің мұндай айырмашылығын

тіл мамандарының екі түрлі кәсіби категорияға бөлінуімен түсіндіруге болады: ауызша мәтінді лингвист-аудармашылар және темпераменттің әр түрін анықтайтын жазба мәтінді лингвист-аудармашылар. Аудармашылар кез келген клиенттермен ортақ тіл табу, олармен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру және әңгімелесуде көпшіл болу үшін сангвиниктік темперамент типіне ие болуы керек болса да, аудармашылар үшін олардың назарын мәтінге аудару маңызды, сондықтан темпераменттің меланхолик және флегматикалық түрлеріне сәйкес келетін адам ұқыпты, монотонды жұмысқа қабілетті болады.

Қорытынды. Осылайша, темперамент түрлерінің теориялық аспектісін қарастырып, оларды әр түрлі мамандықтағы студенттерде анықтау үшін зерттеу жүргізе отырып, зерттелінушілердің шешу-ші және шешуші емес, бірақ жеке тұлғаның негізгі қасиеті болып табылатын темперамент түріне байланысты кәсіпте сәтті жұмыс істеуге серпін беретін, адамды кәсіби іске асыруда маңызды қасиет-терді көрсетуге мүмкіндігі бар екенін атап өтуге болады. Темперамент типтері студенттердің оқу үрдісіне, сонымен қатар болашақта маман болып қалыптасқан кезінде, іскерлік белсенділігінде өзінің үстемдігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Belous V.V. Temperament and activity. Pyatigorsk, 1990. – 118 p.*
2. *Ilyin E.P. Psychology of individual distinctions. – SPb: St. Petersburg, 2004. – 701 p.*
3. *Nebylitsyn V.D. Temperament Psychology of individual distinctions / Under the editorship of Yu.B.Gippenreyter, V.Ya.Romanov. – M.: Chero, 2000. – 776 p.*
4. *Rusalov V.M. About the nature of temperament and its place in the structure of individual human properties/ Questions of psychology. – 1985. – №11. – С. 19-33.*
5. *Sketch of the theory of temperament. / Under the editorship of prof. V.S. Merlin. – Perm book publishing house. Edition 2, 1973. – 291 p.*
6. *Strelau J. The role of temperament in mental development. – M., 1982. – 231 p.*